

A pueblóindiánok küzdelme a kulturális túlélésért

„Bár a modern világban élünk,
szeretnénk közel maradni a természethez,
az ősi módszerekhez és tradíciókhoz.”
(Red Bird)

Az észak-amerikai indiánok számára napjaink központi problémája, hogy miként tudják konzerválni „valódi” indián életmódjukat, miközben számtalan külső és belső tényező hat az indián hagyományok fenntartása ellen. A történelem során bekövetkező külső gazdasági és egyéb hatások inkább tovább gazdagították, semhogy felváltották volna az indiánok meglévő gazdasági és kulturális gyakorlatát, kilátásaik a 21. században egészen biztatónak tűnnek. Az általam vizsgált új-mexikói pueblóindián közösségben az utóbbi tíz évben mikroszinten is legfőbb célként tűzték ki az összetartás érdekében a szertartásokon való aktív részvételt, a nyelv megőrzését, a szocializációs folyamat fejlesztését. Alapvető elvárás, hogy míg a közösség támogatja az egyes embereket, az egyének is vegyenek részt a közösségi életben. Egyedülálló ennek a közösségnek a kezdeményezése, melynek átfogó programja egyszerre irányul a saját kultúra megismerésére, valamint megőrzésére a külső világ feltételei között is.

Az észak-amerikai indiánok számára – hasonlóan más indián közösségekhez – napjaink központi problémája, hogy miként tudják konzerválni „valódi” indián életmódjukat, miközben számtalan külső és belső tényező hat az indián hagyományok fenntartása ellen.

A történelem során bekövetkező külső gazdasági és egyéb hatások (spanyol, mexikói, kora amerikai elnyomás, a szövetségi kormány számos asszimilációs törekvése) inkább tovább gazdagították, semhogy felváltották volna a pueblóindiánok meglévő gazdasági és kulturális gyakorlatát. A spanyol uralomnak, a bentlakásos oktatási rendszernek és a katolicizmusnak számos jegyét ma is felfedezhetjük, de mindez az alapvető kulturális normákat nem tüntette el.

A pueblóindián emberek kilátásai a 21. században egészen biztatónak tűnnek; ezt nemcsak napjaink kutatásainak (és jelen kutatásnak) az eredményei támasztják alá, hanem történelmi és kulturális jellegzetességeik is, ami folyamatos jelenléttel párosul a domináns amerikai kultúrán belül.

Jelen tanulmányban azokat a változásokat szeretném bemutatni, melyek a pueblóindián törzseket érintették az elmúlt évtizedekben, illetve azokat az erőfeszítéseket, melyeket az indiánok tettek saját kultúrájuk megőrzése érdekében a domináns kultúra erőteljes hatásaival szemben. Ezen belül is az egyik konkrét törzs, Cochiti puebló esetét vizsgálom.

Az összegyűjtött tapasztalatok egy fél éves Új-mexikói, az albuquerque-i egyetem hallgatójaként – 2006-ban – végzett terepmunka eredményei. A gazdaságantropológia eszköztárát felhasználva vizsgáltam a gazdasági fejlődés kulturális hatását a pueblóindiánoknál, melyhez elsősorban a résztvevő megfigyelés, másrészt a mélyinterjú technika módszerét hívtam segítségül. A kutatásnak kétféle célja volt: egyrészt megismerni és bemutatni az Új-Mexikóban élő pueblóindián társadalmat, másrészt feltérképezni azokat a tényezőket, amelyek megmutatják, hogy milyen módon változott a több évszázados hagyomány az elmúlt fél évszázad erőteljes külső – elsősorban gazdasági – hatásainak következtében.

A társadalmi és gazdasági életben bekövetkező változások

A 20. század második felében bekövetkezett változások számtalan szándékolt és nem szándékolt választ váltottak ki a pueblóindián közösségekből. S bár sok tekintetben problémákat szült a kialakult helyzet, az új kihívások egyben új lehetőségeket is rejtenek magukban.

Bentlakásos iskolák

A változásokra ható erők között elsőként az indián ügyek hivatalának bentlakásos iskola-programját kell megemlítenünk. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az indián gyerekeket a családjuktól több száz, nemritkán több ezer kilométeres távolságban helyezték el. Családjukkal hosszú évekig nem érintkezhetek, nyelvüket nem használhatták. A bentlakásos iskolák programját már a 19. század végén kezdték, aminek célja az amerikai indiánok „civilizálása” volt azáltal, hogy az oktatáson keresztül deszocializálják őket törzsüktől (Adams 1988). Az indiánok elmozdításának másik célja a rezervátumrendszer megszüntetése volt. Az iskola elvégzése után a kormány anyagi ösztönzőkkel támogatta a városban való letelepedést, remélve, hogy így beolvadnak a többségi társadalomba. Az ily módon távol maradók, ha később vissza is tértek szülőfalujukba, már merőben más szemléletmóddal közelítették meg a belső ügyeket, kapcsolatokat, mint ahogyan az kívánatos lett volna a közösség szempontjából.

„Szóval én nem akarom csak a spanyolokat hibáztatni, és azt, ahogy a pueblóindián emberekkel bántak, és ahogy kihatottak az életükre. Merthogy ott voltak az iskolák is, az amerikai kormány korai időszakától kezdve, délnyugaton az 1800-as évek végétől. Bentlakásos iskolákat alapítottak, ahová elvitték a pueblóindián gyerekeket és más indián gyerekeket, messze a falujuktól, hosszú évekre. A cél az volt, hogy kiszakítsák a gyerekeket saját kultúrájukból és közösségükből. Még nyárra sem jöttek haza. Sokan meg is haltak az egyedüllétől, a magánytól. Ez is a kormány egyik eszköze volt a teljes asszimiláció eléréséhez. Ez borzasztó tragédia volt. És ez ment évtizedeken keresztül, és vagy száz ilyen iskolát alapítottak az országban. Választási lehetőség nem volt, mert mikor megérkezett a falvakba a kormány kocsija, sokan megpróbálták elrejtetni gyerekeiket, de erővel elvitték őket.” (Romalda.)

„Én magam is bentlakásos iskolába kellett menjek sok évvel ezelőtt. És azért voltak ott jó dolgok is. Például sok házasság is ott született. Ezek persze kellemes emlékeket is adtak az egészről. Meg aztán míg a falvakban nagy volt a szegénység, az iskolákban napi háromszor kaptunk enni. De persze ez nem kárpótolt sok mindenért.” (Idős asszony, Cochiti.)

Városba áramlás

A 20. század második felétől a világban globálisan jelentkező társadalmi és gazdasági változások a pueblóindian törzseket is elérték. A korábban a közösségi gazdaság alapjául szolgáló mezőgazdaság sok helyen hanyatlásnak indult, a közösségen belüli életvitel is megváltozott. A többségnek el kellett hagynia a szülőfaluját, és városi munka keresésére kényszerült. Azok, akik távol a falutól dolgoztak és éltek, már nem tudtak részt venni a közösségi munkákban, a társadalmi és szertartási életben. A tradicionális életmód – mely az agrárgazdaságon alapult – veszélybe került, s kezdtek meglazulni a belső társadalmi kötelékek is.

Közeli munkaalkalom híján sokan máshol keresnek megélhetési lehetőséget. A távol maradók egyre növekvő aránya a korábban jól működő, családon belüli és családok közötti reciprocitáson alapuló kapcsolatrendszer gyengíti. Cochitiben ma körülbelül a közösség fele él a falun kívül. A faluban élők és dolgozók többsége tradicionális kézművestermékeket készít, bár a kézművesek száma is rohamosan csökken.

„Én szerencsés vagyok, itt tudtam maradni. Oda-vissza utazom Cochiti és Albuquerque között. A feleségem, aki tanár volt, már nyugdíjba ment két éve. Öt gyerekünk van (ez ma már nem annyira általános, de akkor még az volt). A legnagyobb lányunknak három gyermeke van. Neki nincs egyetemi diplomája, ő a pueblóban lakik. A másodiknak két gyereke van, a harmadik lányunknak egy. A legjobban képzettek természetesen távol a pueblótól dolgoznak.” (Joseph.)

A falun kívüli munka sokszor az egyéni perspektíva és értékrend alapvető megváltoztatását jelentette. Sokan átvették a domináns társadalom elköteleződését a gazdasági növekedés és fejlődés iránt, melyet a túlélés és a siker alapjának tekintettek. Sokan támogatták a szövetségi irodák fejlesztési programjait.

Az egyik ilyen legátfogóbb program volt például a közösségi épületek renoválása. A felújítási program azonban azt is előírta, hogy milyen módon kell ezeket a munkákat elvégezni, milyen anyagokat kell használni. Ezek mind olyan anyagok voltak, melyek minőségükben jóval felülmúlták a régi módszereket és alapanyagokat. Például a kivákat¹ nem lehetett vályogtéglából renoválni, hanem sokkal időállóbb anyagokat kellett használni, mint például a beton. A vályogot korábban évente újra kellett burkolni, hogy megvédjék az elkopástól. A kivák újratapasztása egyike volt azon közösségi munkáknak, amelyek összehozták az asszonyokat minden évben. Ez ugyanakkor sokkal több is volt egyszerű munkánál, hiszen fontos vallási funkciója is volt. A friss agyagréteget csupasz kézzel vitték fel az épületre. Így kézlenyomatuk ott maradt az épületen, melylyel asszonyi áldásukat is kifejezték a közösség felé. A nyilvános épületek modernizációja már nem igényli a folyamatos ápolást, ami egyúttal egy olyan fórumot is eltüntetett, mely hozzájárult a közösségi összetartáshoz (McKnight 1995).²

A turizmus fejlődése és a kaszinók

A turizmus kérdése mellett nem lehet szótlannul elmenni, hiszen ez a leggyorsabban növekvő gazdasági tényező napjainkban az 1980-as évek óta. Az indián emberek ma már tudatosan használják fel segítségül a kulturális turizmust egyedi életvitelük megmentéséhez, a kulturális túléléshez.

Viszonylag új lépés, hogy a pueblóindiánok felvették saját terveikbe is a „puebló-turizmus” iparágat. A turizmus tudatos felhasználásával és kézben tartásával ősi indián kultúrájuk túlélését szeretnék támogatni. A turizmus ehhez két módon járul hozzá: egyrészt az anyagi javak növekedésével, hiszen a befolyó bevételeket közösségi célokra használják fel; másrészt a pueblóindián kultúra ily módon való felértékelődése büszkeséggel tölti el őket, hiszen azzal, hogy saját életformájukat helyezik előtérbe, önkéntelenül is összehasonlítják másokéval, erősítve ezzel a legféltettebb generáció, a fiatalok identitását, kapcsolatát saját kultúrájukkal.

A tizenkilenc puebló maga állította fel saját kulturális központját (Pueblóindián Kulturális Központ) azzal a céllal, hogy az indián kultúráról a kívülállók által festett torz képet „helyreállítsák”, és saját interpretációjukban mutassák be magukat. A kiállítás, a bemutatók és a kulturális programok mellett a központban kereskedelmi egységeket is felállítottak, ahol lehetőséget biztosítanak művészek bemutatkozására, aminek bevétele szintén az adott törzshöz folyik vissza.

És végül, de nem utolsósorban a turizmus ösztönözte gazdasági fejlesztések által megteremtett munkahelyek lehetőséget adtak az embereknek arra, hogy jövőjüket saját földjükön tudják elképzelni, erősítve ezzel a közösségi szellemet.

A pueblók emellett megalapították saját vállalkozásaikat, melyek közül az egyik legújabb és leggyorsabban fejlődő tevékenység az indián kaszinók működtetése. A rezervátumok területén felépített kaszinókat³ az Egyesült Államokot kormányozó azért hagyta jóvá 1988-ban, hogy az indián törzsek tudják miből növelni bevételeiket. Jelenleg a tizenkilenc pueblóból már tizenegy létesített kaszinót. Az első kaszinók 1994-ben épültek. A legtöbb puebló bevételének döntő hányada a kaszinók üzemeltetéséből származik.

Mára kialakult egy kifejezetten az indián rezervátumokban létesült, kaszinókra irányuló turizmus, mely sok helyen kényelmes szálláslehetőséget és egyéb szolgáltatásokat (fitneszcenter, golfpálya, golf- és teniszversenyek szervezése, uszoda, éttermek, konferenciatermek) is kínál. A kaszinókat működtető törzsek egyedülálló atmoszférát kínálnak a látogatóknak. Azokban a rezervátumokban, amelyekben beindult a működés, azt is remélik, hogy ezzel megváltoztatják a rezervátum „élő múzeum” jellegét. Azt remélik, hogy a látogatók inkább a pueblóktól és a szent helyektől távol lévő szórakozási lehetőségek iránt érdeklődnek majd, és kevésbé zavarják a falu mindennapjait. Ezért is telepítették a kaszinókat a falvaktól távolra, a rezervátumok szélére, közel az autópályához.

De mit is jelent pontosan a kaszinók működtetése az egész közösség számára? Amellett, hogy fontos bevételi forrást jelent, jelentős számú munkahelyet is biztosít. Ezeknek döntő hányadát a helyi indiánok töltik fel (de természetesen dolgoznak ott más törzsekhez tartozók, illetve fehér munkavállalók is). Pojoaque pueblóban például a kaszinó a hetven-nyolcvan százalékos munkanélküliséget nullára csökkentette, hi-

szen mindenkinek tudtak munkalehetőséget biztosítani, aki ott akart dolgozni. A házson a törzs javára folyik vissza, melyet oktatási célokra (például ösztöndíjat, tandíjtámogatást biztosítanak a fiataloknak), egészségügyre vagy egyéb belső szolgáltatások kiépítésére (például számítógépek vásárlása a helyi könyvtár számára, rendőrség, tűzoltóság fejlesztése) használnak fel (Dennis 1994).

Mára már úgy tűnik, hogy a turizmusnak (és kaszinóknak) köszönhetően a pueblók sokkal biztosabb anyagi forrásokkal rendelkeznek az elmúlt pár év fejlesztési következtében, mint korábban. A pueblóindióknak, akik ma már hatni is tudnak a turizmus alakulására, kultúrájukat politikai pozíciójuk megerősítésére is igyekeznek felhasználni. Bár ezeket a forrásokat a törzs jövőjének biztosítása érdekében használják fel, ez mégis számtalan veszélyt rejt magában a közösségre nézve.

A pueblóindióknak teljesen tudatában vannak annak, hogy egyfajta bizonytalan egyensúlyt kell fenntartaniuk az ősi tradíciók és tudás, valamint a 21. század technológiai és gazdasági nyomása között. A modern tendenciák világszerte a homogenizáció, a fogyasztói társadalom felé hatnak, ami éppen az alapvető indián értékeket gyengíti.

Az említett pozitív és negatív következmények miatt a turizmust (és a kaszinókat) maguk a törzsi tagok is ellentmondásosan ítélik meg (Carey 2001).

Család, szocializáció

A család szintjén mind strukturális, mind funkcionális változások bekövetkeztek. A kiterjedt családi forma helyét az elmúlt húsz évben – az amerikai kultúra és gazdaság egyre érezhetőbb befolyása következtében – a nukleáris család veszi át (Benjamin et al. 1997).

„Nekem kilenc testvérem volt. Édesanyám elvesztett három gyermeket. Így most hatan vagyunk. A gyerekeim generációjában már inkább a három gyerek a jellemző. Egyre csökken a gyerekek száma. A változás a gazdasági változásokon is múlt. A szüleimnél még természetes volt a sok gyerek. Habár nehéz volt etetni őket, de sokat segítettünk a földművelésnél.” (Joseph.)

A családok nukleáris egységekre bomlása nagymértékben köszönhető a házépítési projektnek is, mely gyakorlatilag fizikailag szétválasztotta a családokat. A fiatalabb generációk kiköltöztek a falu szélére, nagy, kertes házakba, míg az idősebbek még bent maradtak a főtér közelében. De mindez természetesen egyenes következménye volt a városi életformának és munkának is. Sokaknak, akik nem is költöztek el, de munkát csak a városban találtak, a napi ingázás mellett már nemigen jutott idejük a közösség ügyével foglalkozni, hiszen a család tagjai sem tudtak elegendő időt szánni egymásra.

„Mára nagyon megváltozott a falu szerkezete. Régen a házak a főtér körül voltak. De elkezdődött a HUD (*housing urban development*). Az állam új házakat épített a puebló körül, melyeket egészen kedvezményesen és hosszú távú fizetéssel (harminc-negyven év) lehet megvásárolni. Elvándorlási folyamat indult be a falu régi részeiből.

Korábban mindenki közel volt. Beszélgettünk egymással, megosztottuk a dolgainkat. Én a nagymamámnál laktam. Én voltam a legidősebb, én vigyáztam rá. Ha kellett valami, csak átszaladtam a szüleimhez. Most akik már a falu szélén vannak, nemigen

látják egymást. Persze ezek az új házak már sokkal kényelmesebbek. A régiekben két-három szoba volt egy nagy családra. Az új házakban négy-öt hálószoba is van egy kis családra.

A közösségi élet fellazult, önzőbbek az emberek. Korábban sokkal közösségorientáltabbak voltunk.” (Romalda.)

Mindezek a változások jelentősen kihatottak a gyerekek szocializációs folyamatára is. A hagyományos szokások szerint a gyermekek oktatását és nevelésének felelősségét a nagycsaládok, klánok tagjai osztották meg egymás között. A gyermekek napi kapcsolatban voltak a nagyszülőkkel, nagynénikkel, nagybácsikkal, akiktől közvetlenül megtapasztalhatták, átvették a közösségi értékeket, gyakorlatokat, ősi tudást. Így adta át tudását észrevétlenül az idősebb generáció a fiatalabbaknak. A gyerekek szinte folyamatosan a felnőttek közelében voltak: részt vettek a munkákban, a szertartásokra való felkészülésben. Így közelebb érezhették magukat az egész közösség komplex működéséhez, közös múltjukhoz.

A családokban bekövetkezett változásokkal a fiatal szülők egyedül maradtak a gyerekeknél. Távol kerültek az idősebb generációtól, és az iskolának, illetve munkahelyüknek köszönhetően sokkal folyékonyabban beszéltek az angolt, mint saját nyelvüket. Olyannyira, hogy már otthon is angolul beszéltek, és eleve angolul szocializálták gyerekeiket is. A kicsik gyakorlatilag semmit nem beszéltek keresanul, azon a nyelven, melyen nagyszüleikkel tudnának beszélgetni. Így amennyiben az idősebb generáció tagjai nem tanulnak meg angolul, a fiatalabbakkal való kommunikációnak még a lehetősége is elvész.

A gyermeknevelésnek azonban nem csak a nyelvhasználat a kritikus pontja. A városban dolgozó szülőknek egyre kevesebb idejük van a társadalmi eseményeken való részvételre. Ez azt jelenti, hogy a gyerekeket is kevesebb közös tevékenységbe vonják be, így hiányoznak azok a fórumok, ahol elsajátíthatják azokat a képességeket, tudást, megértést, amelyek kritikus jelentőségűek a közösségi örökség folytonosságában. Bár sok szülő megpróbálja olyan módon nevelni gyerekeit, ahogy azt az ő szülei tették, mégsem tudják ugyanazokat a körülményeket megteremteni. Azzal, hogy a gyerekek távol vannak, és a nyelvet sem beszélik, egyre inkább elvesztik annak lehetőségét, hogy fenntartsák kapcsolatukat ősi kultúrájukkal.

Visszaáramlás a faluba

A törzs túlélését fenyegető problémákat felismerve az elmúlt néhány évben visszaáramlás figyelhető meg a falvakba. A törzs tagjai fontosnak tartják múltjuk, hagyományaik megőrzését. Sokan nyugdíjba vonulásuk idején visszaköltöznek, mint ahogyan egyik ismerősöm is mesélte:

„Pár hónap múlva nyugdíjba megyek. Most már rá fogok érni, és úgy szeretnék nyugodtan élni, ahogy egy pueblóindián emberhez méltó. Van egy kis földünk. Azzal szeretnék foglalkozni.” (Joseph.)

A fiatalok közül is aki távol kerül, jövőbeli tervei között szerepel, hogy mihamarabb visszatérjen. Sokan kifejezetten azért térnek vissza, hogy megszerzett tudásukat, ta-

pasztalataikat törzsük fejlődése, segítése érdekében használják fel. Számos magas rangú vagy közéletileg aktív pueblóindián tett így:

„Ilyen az igazgatónk is [értsd: a Pueblóindián Kulturális Központ igazgatója], aki Washingtonban dolgozott, igen jól kereső munkája volt, és most visszajött, hogy közel legyen a szülőfalujához. Hogy segíthessen nekünk.” (Romalda.)

Akik városi környezetbe kerültek, az elmúlt években, évtizedben szintén kezdenek visszafordulni a falu felé, új ötletekkel a közösséggel, illetve a gazdasági fejlesztéssel kapcsolatban. Ezek a fiatalok azon vannak, hogy segítsenek megoldást találni a gazdasági függetlenedéshez (Griego 1995), a kultúra megőrzéséhez.

A tudás mint eszköz

A mai pueblóindián életről, kulturális szokásokról viszonylag kevés friss írásos anyagot találhatunk. A legtöbb leírást a 19. század végi és 20. század eleji antropológiai kutatásokból olvashatjuk. Ezek a művek bemutatják a pueblóindiánok társadalmi struktúráját és kulturális normáit, alapvetően inkább euroamerikai perspektívából, mintsem egyfajta belső, pueblóindián értelmezésen keresztül.

Az elmúlt tíz-tizenöt évben azonban újra nagyobb sűrűséggel jelennek meg cikkek (de a korábbiakhoz hasonló terepmunka-leírás azóta sem született). Azonban a szerzők többsége ma már maga is indián, az oktatás fejlődésének köszönhetően. Ők – többen a PhD fokozat megszerzéséig is eljutottak – megszerzett ismereteiket arra használják, hogy tudásukat szülőfalujuk segítségére fordítsák (például oktatással, programok kidolgozásával, kapcsolatépítéssel stb.).

A 20. század második felében tapasztalható korlátozott számú szakirodalom számos okra vezethető vissza. Egyrészt kevés kutatást engedélyezett a pueblók vezetősége, szkepticizmussal és ellenszenvvel fordultak a kutatók felé, hiszen a számtalan külső kutató által végzett korábbi feltáró jellegű leírás nem sok hasznot hozott magának a közösségnek. Másrészt azzal, hogy korábban lehetőséget adtak kívülállónak arra, hogy betekintést nyerjenek féltett belső kultúrájukba – akik aztán e megszerzett tudást publikálva elérhetővé tették bárki számára –, jelentős károkat okoztak a törzsnek. Emiatt a pueblóindiánok egyfajta sajátos védelmezőformát alakítottak ki saját nyelvi, fizikai és spirituális örökségük megőrzésére. Mái – a többi törzshöz viszonyítva viszonylag erős – elzárkózás jellemzi őket a kutatókkal szemben bizonyos tabu területeken.

A napjainkban újra lendületet kapó írások a társadalmi és kulturális változásokat állítják a középpontba. Céljuk nem csupán feltárás vagy leírás, bemutatás, hanem a tanulmányok publikálásával a közösség helyzetének javítását, az elmúlt fél évszázadban meggyengült közösségi erő életben tartását, felélesztését célozzák meg.

A tudományos munkák fent bemutatott hullámozása egyértelműen párhuzamba állítható a közösségi mozgással: az antropológusok több évtizedes „rohama” után erőteljes információs elzárkózás figyelhető meg a külvilágtól. Ezzel párhuzamosan – a külső kényszerítőerők következtében – az indiánok elvándorlása figyelhető meg a városokba, melynek eredményeként a belső kötelékek meggyengülnek, a törzsi kultúra

alapját jelentő normák meginognak. A publikációknak az 1980-as évek után újra növekvő mennyisége annak eredménye, hogy az indián törzsek maguk ébredtek rá arra, hogy kultúrájuk veszélybe került. Megkezdődött a széles körben megfigyelhető visszaáramlás a falvakba, a többéves programok kidolgozása. Hagyományaik megmentése érdekében használják fel ők maguk a publikálás eszközét is.

A nyelv megőrzése, az oktatás szerepe

„When the language goes, the culture goes.”
(Romalda)

Az indián közösségek fennmaradása tehát attól függ, hogy miként tudják tagjaik megőrizni kapcsolatukat az ősi kultúrával, múltjukkal. Véleményük szerint az alapvető kapcsot a nyelv jelenti, melynek újraélesztése az egyik legfontosabb feladat ma az indián emberek számára.

A nyelv fontossága

Az indián nyelvnek kritikus szerepe van, hiszen ez az eszköze a kultúra átörökítésének egyik emberről a másikra, egyik generációról a másikra. A nyelv elvesztése a közösség saját múltjához, jövőjéhez fűződő kapcsolatát gyengíti. Számos területen megfigyelhető az indián nyelvhasználat gyors eróziója, mely fenyegeti a kulturális és társadalmi integrációt.

Mára az indián nyelvek – ezen belül az új-mexikói pueblóindián nyelvek is – jelentős veszélybe kerültek. Észak-Amerikában jelenleg 175 indián nyelvet tartanak nyilván, azonban ezek 87 százaléka már a „haldokló” kategóriába került, tehát összesen alig több mint húsz azon élő indián nyelvek száma, melyeket ma is beszélnek a fiatal generációk is (Romero 2003:23).

A kultúra megőrzésének alapja a nyelv használata, hiszen minden közösségi összefogás, minden törzsi szertartás és maga a kormányzás is kérésen nyelven folyik, olyan nyelven, melynek ráadásul nincsen írott formája, a tudást szájhagyomány útján adják át a fiatalabbaknak.⁴

A nyelv alapvető eszköz a gyerekek gondolkodásmódjának kialakításához. Mikor valaki megtanulja a nyelvet, egyúttal azt a kulturális, társadalmi tudást is elsajátítja, amelynek segítségével saját világa teljes értékű tagjává válhat. A nyelv használatával alakul ki identitása, helye a világban másokhoz viszonyítva.

Az indián nyelvek sok esetben nem is fordíthatók le. Nyilvánvaló tehát, hogy a nyelv nem csupán kommunikációs eszköz; visszatükrözi a pueblóindiánok eredetét, kultúráját, történelmét, társadalmát. Elvesztésével a törzsi tudás veszhet el.

Az ősi nyelv effajta hirtelen eróziója az egyik legkomolyabb tényező, mely a közösséget fenyegeti. A nyelvnek döntő szerepe van a kultúra fenntartásában.

Minden kormányzási szabály vagy bármi, ami a tradicionális bírászkodási és igazga-

tási rendszerrel összefügg, mind keresan nyelven működik. Folyékonyan beszélő vezetők nélkül a kormányzást képtelenség fenntartani hagyományos formájában. A nyelv megőrzésének legfontosabb hordozói közé tartoznak a tisztségviselők, ezen belül is alapvetően a vallási vezetők, minthogy a vallási élet eseményei – a szertartások és az énekek – is teljes mértékben a keresan nyelven alapulnak. A közösség szeniorai rendelkeznek a legnagyobb tudással a nyelvről, ugyanakkor az ő felelőségük a legnagyobb.

Következésképpen a közösség szóbeliségen nyugvó működését kell megismernünk és megértenünk, amely alapul szolgál a tradicionális élet és identitás megőrzéséhez. A hagyomány folyamatosan jelen van az egész év során, és a közösség szertartási életében testesül meg. A közösségi szertartások alapvető célja annak hangsúlyozása, hogy milyen fontos szerepe van minden egyes individuumnak a közösségben, ezzel biztosítva a törzs megőrzését és fennmaradását. A nyelv ismerete nélkül lehetetlen az ősi kultúra sajátos szimbólumainak, komplex működésének megértése. A következőkben Cochiti puebló példáján keresztül mutatom be, milyen komoly erőfeszítéseket tesznek ma ezek a közösségek nyelvük (s ezzel kultúrájuk) újraélesztéséért.

A nyelv eltűnésének problémája

A modernizációs hatások és az elvándorlás miatt a különböző korosztályoknak egyre kevesebb lehetőségük volt a közös munkára, közös beszélgetésekre. A kisgyerekek egyre kevesebb időt töltöttek a felnőttekkel, és a fiataloknak sem volt alkalmuk tanulni az idősebb generációtól. Ennek természetes következménye volt a nyelvi tudás gyengülése a közösségben, s ilyenformán a közösségi tudás hagyományos átadása is folyamatosan gyengült. Egyre csökkent azoknak az időseknek a száma is, akik egyáltalán át tudták volna adni tudásukat.

A városba áramlás, a rezervátumon kívüli iskolák és munkahelyek szép lassan visszaszorították a keresan nyelv használatát, és leváltották a mindennapi élethez szükséges angolra.

„Ma már nélkülözhetetlen az angol nyelv használata. A saját nyelv kevésbé fontos például a munkába állásnál.” (Középkorú férfi.)

Míg ez a folyamat lassú és szinte észrevehetetlen volt a század első felében, a 20. század második felében hihetetlen mértékben felgyorsult. Cochitiben az elmúlt évtizedig a gyerekek szinte alig beszéltek a keresant, és a fiatal felnőttek is szinte csak az angolt használták.

A súlyos helyzetet felismerve döntött úgy Cochiti körülbelül tizenöt évvel ezelőtt, hogy kiemelt hangsúlyt fordítanak a nyelvre, elsősorban iskolai oktatásán keresztül.

1992-ben állt fel a Cochiti Indián Oktatási Bizottság, mely később lefektette az új oktatási célkitűzéseket, melyek elérésére programot dolgozott ki. Ez a bizottság felelős az összes oktatási ügyért, programért, mely a közösség tagjait érinti. Tagjait Cochiti törzsi tanácsa jelölte ki. A legtöbb résztvevő a negyvenes éveiben járt ekkortájt. Ez volt ugyanis még az utolsó generáció, amelynek tagjai még viszonylag jól beszéltek a nyelvet.

A munkát felmérés előzte meg a faluban 1993-ban, melynek eredményei alapján az első, legfontosabb döntés a keresan nyelv újraélesztési törekvéséről született, melyet a törzsi tanács is jóváhagyott.⁵

A felmérés keretében a kijelölt bizottsági tagok komoly történeti kutatást végeztek saját kultúrájukról, történelmükről, iskolai és otthoni szokásokról stb., valamint kérdőíves felmérést készítettek a jelen helyzetről. Ebből kiderült, hogy ha ilyen ütemben megy végbe továbbra is e folyamat, a nyelv teljes eltűnése várható pár évtizeden belül, ami azt is jelenti, hogy nem lesz senki, aki méltó módon be tudná tölteni a vezetői funkciókat. Az eredmények szépen kimutatták, hogy a harmincöt évesek és idősebbek igen, az annál fiatalabbak nemigen beszélnek a nyelvet.

(Egészen az 1990-es évek közepéig nem volt információ a pueblóindiánok nyelvhasználatáról. Csak ekkor kezdtek el – felismerve a veszélyt – ők maguk felméréseket készíteni. Cochitin kívül még Acomában, Lagunában, Santa Anában, Taosban, Tesuquében és Ziában készítettek ilyen. Az eredmény hasonló volt: bár a nyelv maga még él technikailag, szociológiai értelemben azonban már eltűnőfélben van (Romero 2003).

A közösségben bekövetkezett veszteség leginkább a tizenéves korosztálynál mutatkozott, hiszen a legtöbben már egyáltalán nem beszéltek a keresan nyelvet. Eközben még jelen volt az az idős generáció, amelynek tagjai a hagyományos életforma szerint nevelkedtek, és folyékonyan beszéltek a keresant. Ez a generáció volt tehát az, amelynek fel kellett ismernie az oktatás jelentőségét, illetve hogy arra kell ösztönözni a fiatalabbakat, hogy minél többen tanuljanak tovább, és lehetőleg olyan foglalkozást válasszanak, melynek segítségével meg tudják védeni a közösséget a külvilágtól. (Ennek hatására vált a két legnépszerűbb képzéssé a tanári és a jogász szak.)

Az összesített eredmények alapján tervezték meg a jövőbeli feladatokat. A nyelv megőrzésére készült tervek sem rögzítették írásban. Ez a közösség vezetőinek döntése volt, mely összhangban áll azzal, ahogyan eddig is fenntartották tradícióikat évszázadokon át (Hinton–Hale 2001), és elutasították az idegen kultúrák minden olyan elemét, mely bármiféle hatással lehet a hagyományos gyakorlatra.

A megőrzés érdekében 1996-ban indult az első program próbajellel, melyet számos más program és fejlesztés követett az elmúlt tíz évben.⁶

Megoldási kísérletek

Az első lépés az iskolai oktatás átgondolása volt. A legtöbb gyerek Cochiti általános iskolájában kezdi meg tanulmányait. Az iskola a rezervátum területén található. Így a kisebb gyerekek a közelben maradnak, nem kell buszozniuk, a saját kultúrájukban nőnek fel, a saját nyelvüket használhatják.

(Korábban számos helyen létesítettek iskola előtti oktatást a gyermekek számára, ahol csak angolt tanultak annak érdekében, hogy megkönnyítsék az iskola megkezdését, hogy könnyebben „be tudjanak illeszkedni” ők is a többiek közé az iskolába. Mivel a gyerekek már ilyen korán találkoznak ezzel a nyomással, érthető, hogy a nyelv eltűnésének folyamata felgyorsult. Egyértelműen az angol lett a preferált nyelv, hiszen ezt használják az iskolában, a munkában és így otthon is.)

Ezt a gyakorlatot akarták átformálni. A sokáig kényszerű angol nyelvű oktatást az 1970-es évektől váltotta fel a kétnyelvű oktatás lehetősége sok helyen. A legnagyobb történelmi mérföldkőnek azonban az 1990-es indiánnyelv-törvény számít, mely ki-

nyilvánítja az indiánok jogát saját nyelvük használatához, ezzel segítve az indán nyelvek életben maradását.

A saját iskolarendszer pozitív eredményei mellett ma is probléma az innen kikerült diákok „beilleszkedése” a rezervátumon kívüli, magasabb osztályokba.

„De nagy nyomás van a külső kultúra felől is. Például sokan butábbnak tartják az indiánokat az iskolákban, mert például kérdezésnél nem jelentkeznek.” (Az Indián Központ egyik munkatársa.)

Ezekkel a történetekkel, a viselkedési különbözőségekből eredő előítéletekkel nap mint nap találkozhatunk. Ezt érzékelve az indián származású oktatók a fehér tanárok számára minden évben indítanak olyan képzéseket, melyek keretében magát az indián kultúrát, hagyományokat ismerhetik meg. (Nagyon ritka az olyan anglo-amerikai tanár, aki egyáltalán járt rezervátumban, és annak ellenére, hogy jelentős az indián tanulók száma, szokásaikról szinte semmit sem tudnak.)

Több sikertelen próbálkozás után mára már állandó gyakorlattá vált a nyelvoktatás, melyet teljes mértékben Cochiti felügyel. A gimnáziumi oktatás már nehezebb kérdés. A középiskola már távolabb van a falutól, és több faluból is jönnek tanulók. A középiskolát a körülbelül tizenöt kilométerre lévő Bernalillóban végzik el, vagy a Santa Fében lévő St. Catherine’s bentlakásos indián iskolában. Ilyen környezetben nem szívesen oktatják saját nyelvüket:

„Az egyetemen egyáltalán nincs keresan oktatás. Bár indiánnyelv-oktatás beindult nemrég, de ott a navahó és az apacs nyelvet oktatják. Ha a keresan nyelvet valahol oktatják, az a pueblóban van, amit elképzelhető, hogy az egyetem szponzorál, de helyileg bent van a rezervátumban. Ez máig korlátozva van. Biztosnak kell lennünk abban, hogy a pueblón belül van, biztonságban. Cochitiben van egy állami iskola, ahol beindult a keresan nyelvprogram. És mivel állami iskola, nyitottnak is kéne lennie, ahogy legalábbis az emberek ezt értelmezik. De ebben az esetben ez nem egészen így működik. Van például egy anglo-amerikai tanárunk, aki azt szeretne volna, hogy a két gyereket vegyük be a nyelvprogramba. Mikor ezt megtagadtuk, perrel fenyegette meg az iskolát és a törzset. Azt mondta, hogy ha ez állami iskola, akkor ennek nem csak az indiánokat kell szolgálnia, blablábla. Szóval én találkoztam ezzel a nővel egy idős barátommal együtt a faluból. Leültünk a tanárral, és elmeséltem neki, miért nem tekinthető a keresan ugyanolyan nemzetközi nyelvnek, mint például a spanyol vagy az angol, vagy a francia. Ez egyfajta kulturális tulajdon. Még akkor is, ha ezt nagyon nehéz másoknak megérteni.” (Joseph.)

A diákok egyre növekvő hányada tovább folytatja tanulmányait, többnyire az új-mexikói egyetemen. Ezt a lehetőséget a törzs ösztöndíjak formájában támogatja, ami kedvező kitorési lehetőség a fiatalok számára. Habár a továbbtanulást a közösség is ösztönzi, azok a fiatalok, akik ezt az utat választják, egyúttal a városi életvitelt is választják, ahol már egyáltalán nem kell a keresan, és a fent említett okok miatt nyelvórák sincsenek.

„A mi embereink még nem annyira képzettek. Sokan pincérek, vagy egyszerűen csak takarítanak. De a képzettségi ráta egyre nő. Százalékban kifejezve nálunk a legmagasabb a felsőfokú képzettségűek aránya. A legtöbbjüknek azonban a városban kell munkát keresni, mert itt nem tudunk számukra semmit kínálni.” (Red Bird.)

A végső cél, hogy egy olyan oktatási módszert dolgozzanak ki, mely nemcsak a

nyelvet, hanem a cochiti „tudást” adja majd át (a kötelező matematika, írás, olvasás és egyéb tudományok mellett).

Egyértelmű volt, hogy bármilyen nagyszerűen kidolgozott program ellenére az iskolai oktatás nem elegendő. Tudatosan törekedtek olyan tevékenységek megszervezésére, ahol a fiatalabbak tanulhatnak az idősebbektől, használhatják nyelvüket, újra közelebb hozzák a közösség tagjait. Ez megjelenik egyrészt a mikroszinten, egyszerűen kisebb csoportok összejövetelével, látogatásokkal a rokonoknál, szomszédoknál, mely a múltban mindennapi tevékenység volt. Makroszinten pedig a vezetők ügyelnek arra, hogy minél több olyan alkalom legyen, amely az egész közösséget összehozhatja. Ilyenek például a közösségi munkák (például a közösségi ház felújítása), melyek szintén kitűnő lehetőséget nyújtanak a nyelvgyakorlásra. De természetesen ezek az alkalmak nemcsak nyelvi szempontból fontosak, hanem segítenek a közösségi szellem fenntartásában is. A cél tehát az volt, hogy erősítsék az összejöveleket a társadalom különböző szintjein, ösztönözve ezzel a gyakoribb nyelvhasználatot, s remélve, hogy így a keresan nyelv visszaszivárog az otthonokba, a mindennapokba is. Mindehhez azonban tagadhatatlanul szükséges az összefogás és a szervezett támogatás.

A nyelv újraélesztéséért tett erőfeszítések azóta is központi jelentőségűek a közösség életében. Ahogy a vezetők egyre tudatosabban bátorították a kezdeményezéseket, úgy vett részt egyre több közösségi tag a különböző revitalizációs törekvésekben. Mindez csak megerősíti a vezetést is abban, hogy megvédelmezzék saját vallásukat, kultúrájukat.

„Ma már – tíz év távlatából – szerencsére úgy néz ki, hogy a nyelv megújítása érdekében tett folyamatos erőfeszítések eredményei, bár igen kis mértékben, de lassan észrevehetőek, és biztatóak a jövőbeli tendenciákat illetően.” (Cochiti tanárnő.)

Más indián törzsek példája

Cochiti választásával szemben több más pueblóindián falu szembesült a nyelv írásbelivé tételének kényszerűségével. Mindez az alapvető pueblóindián filozófiával ellentétes. Leginkább a vallási hit megőrzése miatt veszélyes. A vallást már hosszú ideje féltve őrzik a kívülállóktól. Senki – aki nem az adott közösség tagja – nem vehet részt semmilyen vallási szertartáson. A nyelv írásbelivé tétele egyúttal azt is jelenti, hogy megnő annak a veszélye, hogy kívülálló betekintést nyernek életük rejtett világába.

A nyelv újraélesztésére más indián közösségek is kísérletet tettek. A navahó nemzet például kétnyelvű programot indított; Észak-Kaliforniában nyelvtáborokat szerveznek a karuk indiánok; sok helyen már beépítik az iskola előtti oktatásba a saját nyelvet is. Ezek a programok bár különböző méretűek, de ami közös bennük, hogy mind az adott közösség felismerésén alapul, és saját szervezésében valósul meg. Ami Cochiti pueblót mégis egyedivé teszi, az az, hogy itt valósult meg a legátfogóbb kezdeményezés az összes kísérlet közül, mely nem kizárólag csak a nyelvoktatásra koncentrált, hanem a kultúra egészére.

Összegzés

Az említett hatások következtében mind a közösségi, mind a családi életmód jelentős változásokon ment keresztül. Bár a közösségi struktúra ugyanaz maradt, de belső tartalma jelentősen megváltozott. Korábban a közösség szinte minden tagja részt vett a közös életben. Ma már inkább csak azok, akik tisztséget töltenek be. Korábban az emberek hasonlóan gondolkodtak a falu jövőjével kapcsolatban. Napjainkra megváltozott sokak életmódja, így gondolkodása is, legfőképp a gazdasági fejlődést illetően. A közösség gyakorlatilag két részre szakadt: azokra, akik a progresszív változásokat ösztönözték, és azokra, akik próbálták fenntartani a tradicionális életmód gyakorlatát.

Ha a körülmények mára már meg is változtak, a közösség tagjai ma is fontosnak tartják – ha nem még fontosabbnak, mint korábban –, hogy próbálják egyéni szinten is megőrizni a hosszú évszázadok során gyakorolt szokásokat.

Cochitiben az utóbbi tíz év erőfeszítései következtében mikroszinten is legfőbb célként tűzték ki a közösségi összetartás érdekében a szertartásokon való aktív részvételt, a nyelv megőrzését, a szocializációs folyamat fejlesztését. Alapvető elvárás, hogy míg a közösség támogatja az egyes embereket, ez a támogatás kölcsönös legyen, az egyének is vegyenek részt a közösségi életben, tevékenységekben.

A szájhagyomány-alapú társadalmakban – mint ahogyan Cochitiben is – az erőteljes külső hatásokra történő változások elkerülhetetlenek, és írásbeliség hiányában különösen veszélyesek az egyedi kultúrákra nézve, az iskolarendszertől kezdve a gazdasági és globalizációs hatásokon át a turizmus felerősödéséig vagy az angol nyelv térnyeréséig mind-mind kihatnak a közös értékekre, gondolkozásmódra. E legutolsóként említett tényező különösen veszélyes, hiszen az angol nyelven keresztül történik meg a többségi kultúrához való szellemi közel kerülés, mely a kollektivista nézetekkel (melyek alapja a csoportszolidaritás, a kölcsönösség és az együttműködés) ellentétben az individualista értékeket részesíti előnyben, az individualizmust, mely szorosan összefügg az egyéni boldogságkereséssel, függetlenséggel. Ez egyúttal a másoktól való függés elkerülését jelenti, mely kötelék a vizsgált társadalomnak eddigi alapját jelenti.

Ezért is tekintik kiemelten fontosnak a legfiatalabb generációval való fokozottabb törődést a jövőben, akiknél nem mindegy, mely értékrendet veszik át elsőként. A szocializáció korábbi elemei fokozatosan eltűnnek, melyek helyére újakat kell beépíteni. Ez egy – az egész világon megfigyelhető – természetes folyamat, melynek megállítása vagy visszafordítása nem lehetséges, a külső elemekre a helyieknek nincs ráhatásuk. Az idegen kultúraelemek beszűrődését teljes mértékben megakadályozni nem lehet, alkalmazkodni kell hozzájuk.

A hagyomány megőrzéséért folytatott küzdelmet tovább nehezíti, hogy a külső világban való boldogulás szempontjából is az individualista értékek elsajátításával lesznek „versenyképesek” az egyének. Ezért is egyedülálló Cochiti kezdeményezése, melynek átfogó programja egyszerre irányul a saját kultúra megismerésére, valamint megőrzésére a külső világ feltételei között is.

Az ma még kérdés, hogy a fiatal generáció melyik utat választja majd, miként hidalja át a két világ közti különbséget. Közöségi szinten a lehetőség adott, kérdés, hogy egyéni szinten mennyire tudnak élni az eszközökkel.

JEGYZETEK

1. Szertartási, vallási épületek.
2. Kitűnő példa arra, hogy a külső segítségnek milyen ellentétes hatása lehet, ha nem ismerik az adott kultúra működését. Miként tudja egy jó szándékú kezdeményezés lerombolni a belső tevékenységeket és azokat a kapcsolatokat, melyek korábban összetartották a társadalmat.
3. Az Egyesült Államokban kaszinót csak Nevada államban (és pár kivételezett helyen) lehet alapítani.
4. A pueblóindiánokkal ellentétben léteznek olyan törzsek – például a navahók –, amelyek a nyelvük megőrzése érdekében kísérletet tettek írásba foglalására, és létezik angol–navahó szótár is.
5. A programról részletesebben lásd Benjamin et al. 1997:124–134.
6. Az egyik legsikeresebb a „nyelvi fészek” program, melynek mintáját az új-zélandi maoriktól vették át. Ennek értelmében a gyerekek még iskola előtt nyelvi és kulturális képzésen vesznek részt (Romero 2003:14).

IRODALOM

ADAMS, DAVIS WALLACE

1988 Fundamental Considerations: The deep meaning of Native American schooling, 1880–1900. Harvard Educational Review 58(1):1–28.

BENJAMIN, REBECCA – PECOS, REGIS – ROMERO, MARY EUNICE

1997 Language revitalization efforts in the Pueblo de Cochiti: Becoming „literate” in an oral society. In Hornberger, Nancy: Indigenous Literacies in the Americas. 115–136. New York: Mouton de Gruyter.

1998 Reclaiming Communities and Languages. Journal of Sociology and Social Welfare 25(1): 81–104.

BOGLÁR LAJOS

1996 Mítosz és kultúra: két eset. Budapest: Szimbiózis.

CAJETE, GREGORY

1993 Look to the Mountain: an Ecology of Indigenous Education. Durango, Colorado: Kivaki.

CAREY, JANET M.

2001 Continuing cultural viability via cultural tourism as an economic survival project for pueblo indian peoples. Flagstaff: Northern Arizona University.

DENNIS, L. D.

1994 New Casino is Shining Star for Santa Ana Tribe. Indian Gaming Magazine 10:6–9.

GRIEGO, TINA

1995 „Facing the monster”. Albuquerque Tribune December 27.:1–3.

HINTON, LEANNE – HALE, KEN

2001 *The Green Book of Language Revitalization in Practice*. San Diego – New York: Academic Press.

MCKNIGHT, JOHN

1995 *The Careless Society: Community and Its Counterfeits*. New York: Basic Books.

ORTIZ, ALFONSO

1994 *The Dynamics of Pueblo Cultural Survival*. In *North American Indian Anthropology: essays on society and culture*. Raymond J. DeMallie – Alfonso Ortiz, eds. 296–305. Norman: University of Oklahoma Press.

PAPP RICHÁRD

2002 *Kisebbség, kultúra, tradíció városon és falun: életképek a Vajdaságból*. *Kisebbségkutatás* 2:18.

ROMERO, MARY EUNICE

2003 *Perpetuating the Cochiti way of life. A study of child socialization and language shift in a Pueblo community*. Berkeley: University of California.

SANDO, JOSEPH

1998 *Pueblo profiles: Cultural identity through centuries of change*. Santa Fe: Clear Light.

SUINA, JOSEPH

2004 *Native American Teachers in a Struggle for Survival*. *Anthropology and Education Quarterly* 35(3):281–302.

ZSÓFIA DRJENOVSKY

The struggle of Pueblo Indians for cultural survival

In our days one of the main problems which North-American Native People have to cope with, is the way how they could conserve their 'original' lifestyle while different external and internal factors are working against the sustenance of traditions. During the history the external economical and other influences enriched the existing cultural practices of the Indians, rather than changed them. In the 21th century their perspectives seem to be reassuring. In the last decade in a New Mexican Pueblo Indian community, which I examined, even individuals set themselves the aim to participate on rituals, to preserve their language, and to develop the process of socialization in order to enhance solidarity. While the community supports its individuals, it is a basic expectation that individuals participate in the life of the community, as well. The initiation of this community is unique as its comprehensive program tends both to know and to preserve their own culture under the conditions of the outer world.

2010 13 (2):49–67 195–209.
Tabula

